

La tonyina (*Thunnus thynnus*) (ALDC, VIII, 1763. La tonyina)

La *tonyina* (s. XIII) és un 'peix marí d'uns 2,5 m de longitud, de carn molt apreciada i que es consumeix fresc o en conserva' (cf. port. *toninha*, gall. i arag. *toñina*); el mot deriva del llat. vg. *TÜNNĪNA, dim. de THÜNNUS (← gr. THYNNUS), que va donar *tony* en cat. med. (Agramont [s. XIV], ap. Veny, 1971: 185; cf. oc. *ton*, fr. *thon*); l'antic derivat de *TÜNNĪNA designava la 'tonyina petita' (semblantment el mall. *tossina* ha substituït *tos*); era freqüent ja en llatí donar noms diferents a la tonyina segons l'edat: "Quando la toñina o atún pare –diu Palmireno, ap. Veny, 1993 c: 80–, llámese el hijo *cordylba* [sic], quando va creciendo *limosa*, después *pelamis*, quando ya tiene un año *thynnus*"; per a més noms, alguns presos d'Aldobrando (1634), cf. Sarmiento: 24 i 70. L'articulació vocàlica és amb [u] en cat. or. (tret de les loc. 73, 77, 79), per harmonia vocàlica, i amb [o] en cat. occ. (menys a 112, 116, 120, 166, 183, que ho fan amb [u]); var.: ant. *tonina* del cat. sept.; *tollina*, dissimilació de nasals, amb equivalència

acústica [ɲ] = [ʎ]; l'espècie petita sol expressar-se en *tonyineta* 25, 133, 163, *tonyinó* 42, 70 o *tonyinola* 72, 74, 79, der. amb els suf. dim. *-eta*, *-ó* i *-ola*, respectivament. *Atun* 183 (port. *atum*) és un manlleu al cast., que l'ha pres de l'ar. andalusí ATÚNN (< cl. TUNN ← gr. THYNNOS); coneix la var. *atum* a 76 i a 183 *atum* conviu amb *tonyina*, però el mot, entrat tardanament en cat., designa l'espècie enllaunada que alguns parlants no identifiquen amb el *Thunnus thynnus*. En cat. med. s'ha registrat *tony*, bé que una sola vegada, però que representa l'evolució de THÜNNUS, amb la palatal [ɲ]; cal rebutjar la proposta del *DECat* (s. v. *trony*) que parteix de *trony*, mala transcripció de *tony*, i relaciona el mot amb el d'un altre peix (cf. Veny, 1993 c: n. 1 de la pàg. 196); el der. *tonyina*, aplicat inicialment a l'espècie jove, es va estendre a l'adult i al genèric. La var. *tollina* apareix en punts diversos, aquí i allà.

Tonyina és l'únic mot normatiu des del *DOrt*, 1917.

